

Burdur İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif-Ortak İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Gülüzar ALÇİÇEK Bahri KARLI

Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 32260, Isparta

Özet

Bu çalışmada, Burdur ilinde tarımsal kooperatiflerde kooperatif-ortak ilişkileri incelenmiştir. Araştırmanın ana materyalini 131 kooperatif ortağı ile yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmuştur. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre işletme yöneticilerinin %58.78'i ilkokul mezunudur ve ortalama yaşı 50.02'dir. Ortalama arazi genişliği 82.02 dekar olup, bu arazinin %57.61'i mülk arazidir. İşletmeler ortalamasında 82.02 dekar arazinin, ekim alanı olarak en yüksek kısmını tarla bitkileri oluşturmaktadır. İşletmelerde ağırlıklı olarak süt sığırcılığı yapılmakta, işletme başına ortalama hayvan sayısı 18.71 baştır. İşletme yöneticilerinin %25.95'i beş ve daha fazla farklı tarımsal örgüte üyedir. Ortakların %83.97'si kooperatifin tanımını doğru bilmektedir. 2012-2013 üretim sezonunda, kooperatiflerden temin edilen girdi fiyatları ile piyasa fiyatları karşılaştırıldığında, kooperatif girdi fiyatlarının daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Kooperatif ortaklarının ortak oldukları kooperatiften beklentileri orta derecede (3.06 puan) gerçekleşmiştir. Ortakların %80.92'si ana sözleşmeyi okumadığını belirtmiştir. Ortakların %50.38'i kooperatifin son genel kuruluna katılmamıştır. Tarım kredi kooperatiflerinde en önemli hizmet kredi hizmeti olup, ortakların %73.80'i hizmetleri yeterli bulmaktadır. Su ürünleri kooperatiflerinde ise ortakların tamamı hizmetleri yetersiz bulunduğunu belirtmiştir. Risturn kavramını bilen ortakların oranı %23.66'dır. İşletmeler ortalamasında ortakların %60.31'i üyesi olduğu kooperatifi başarılı bulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tarımsal Kooperatifler, Kooperatif Ortağı, Burdur, Beklenti

Evaluation of Co-Operative-Associate Relations in Agricultural Co-Operatives of Burdur Province

Abstract

This study reviews relations between agricultural co-operatives and its members in Burdur province. Main material of this research consist of the data collected through surveys conducted with 131 co-operative members. Descriptive statistics were used for the data analysis. Findings prove that 58.78% of business managers are primary-school graduates with an average age of 50.02. Average land width is 82.02 decares, 57.61% of which being real property. In this average 82.02 decares, the most cultivated is field crops. Businesses mainly breed dairy cattle, and average animal quantity owned per business is 18.71. 25.95% of business managers are a member of at least five or more different agricultural organizations. 83.97% of the members understand the true meaning of co-operative. In the production season of 2012 and 2013, co-operatives provided more fair input prices when compared with market prices. Co-operative members' expectations from co-operatives were fulfilled on an intermediate level (3.06 points). 80.92% of members have stated that they have not read the outline agreement. 50.38% of co-operative members have not attended the last co-operative general meeting. As the most significant service that agricultural credit co-operatives provide is credit service, 73.80 of members think that services are adequate. While all the members of

aquaculture co-operatives have stated that they find the services inadequate. 23.66% of members is aware of the “return” concept. On an average, 60.31% of members finds his/her co-operative successful.

Key words: Agricultural Co-operatives, Co-operative Member, Burdur, Expectation

Giriş

Toplumların sahip olduğu siyasi, sosyal, ekonomik yapısı ve gelişmişlik düzeyi örgütsel yapısıyla oldukça bağlantılıdır. Bir ülke ne kadar gelişmişse, o ülkede örgütlenmenin yaygın ve güçlü olduğu, örgütlerin etkin ve verimli çalıştığı kabul edilmektedir (Rehber, 2007).

Türkiye’de tarım işletmelerinin çoğu yeter büyüklükte değildir ve sermaye birikimi açısından zayıftırlar. Bu sebeple de işletmede yatırımlar istenilen düzeyde yapılamamakta, modern tarım teknolojileri ve tarımsal girdilerin kullanımı yaygınlaştırılmamaktadır. Kırsal kesimde yaşayan ve üretim yapan tarımsal işletmelerin üretim faktörlerini daha etkin ve verimli şekilde kullanabilmeleri, modern tarım teknolojilerini uygulayabilmeleri ve ürünlerini daha iyi fiyata pazarlayabilmeleri, ayrıca kamu hizmetlerinden verimli bir şekilde yararlanabilmeleri için örgütlenmeleri şarttır (Karlı, 2001).

Türkiye’de 2015 yılı verilerine göre 12.434 adet tarımsal amaçlı kooperatif ve bu kooperatiflere ortak 4.191.202 çiftçi bulunmaktadır (Anonim, 2016). Tarımsal kooperatifler ülke genelinde sayısal olarak oldukça gelişmiştir. Kırsal alanda yaşayan her beş kişiden biri kooperatif ortağıdır. Ancak kooperatifler sayı olarak fazla olmasına karşılık, kendilerinden beklenen tarımsal girdilerin temini, üreticilerin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanması aşamalarında yeterince etkili olamamışlardır (Karlı ve Çelik, 2003).

Yetersiz yönetim, yöneticilerin etkin ve verimli olamamaları, işletme sermayesi ve iş hacminin yetersiz olması gibi ekonomik sorunlar, mevzuat ve üst örgütlenme sorunları, gönüllü çözümler, siyasi görüşlerin öne çıkması gibi unsurlar

kooperatifleri başarısızlığa götürmektedir (İnan ve ark., 2000).

Ayrıca kooperatif üyelerinin kooperatifi sahiplenmemeleri, kooperatifi bir devlet kurumu gibi görmeleri demokratik kooperatiflerin oluşması için bir engel teşkil etmektedir (Rehber,2007).

Bu çalışmada; Burdur ilindeki üreticilerin örgütlenme düzeyi belirlenmiş, tarımsal kooperatiflerde kooperatif-üye/ortak ilişkileri değerlendirilmiş ve bu ilişkiyi etkileyen faktörler ortaya konulmuştur.

Tarımsal kooperatifçilik alanında literatür oldukça fazladır. Yapılan çalışmaların bir kısmı kooperatif üyelerinin ekonomik analizini ele alırken (Yercan,1996; Acar ve Yıldırım, 2000; Özüdoğru, 2004), bir bölümü kooperatiflerin bölge kalkınmasına etkisini incelemişlerdir (Karlı ve Çelik,2003; Özüdoğru, 2010). (Güllü, 2010) tarım kooperatiflerinin sorunlarını ele alırken, (Köroğlu, 2003; İnan ve ark., 2008), AB ve Türkiye’de tarımsal kooperatifleri ele almışlardır. Tarımsal kooperatiflerde kooperatif ortak ilişkilerini (Kaya ve Esengün, 1996; Ertan ve Turan, 2001; Aras ve Çıkin, 1976; Kılıç, 2011; Şahin ve ark., 2013) incelemişlerdir.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Bu araştırmanın ana materyalini Burdur ilindeki tarımsal kooperatif ortakları ile yapılan anket (birincil veriler) çalışmaları oluşturmuştur. Bununla birlikte araştırma konusuyla ilgili olarak daha önce yapılmış olan çalışmalar ve istatistiki verilerden de yararlanılmıştır. Çalışmada 2012–2013 üretim yılı verileri kullanılmıştır.

Yöntem

Örnek işletmelerin seçiminde uygulanan yöntem

Anket yapılacak ilçe ve köyler, Burdur ilindeki tarımsal amaçlı kooperatif ve ortak sayılarını temsil edebilecek şekilde “Gayeli

Örnekleme Yöntemi" ile seçilmiştir. Örnek hacminin belirlenmesinde aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_p^2 + p(1-p)}$$

Eşitlikte; n= örnek büyüklüğü, N= popülasyon büyüklüğü, p= tahmin oranı, σ_p^2 = oran varyansı (maksimum örnek hacmine ulaşmak için %95 güven aralığında %8.5 oranında istatistiksel hata payı ile) ifade etmektedir (Miran,2011).

Ana kitleyi oluşturan işletmelerin özellikleri başlangıçta bilinmediğinden örnek hacmini maksimum kılacak şekilde p=0.5 olarak alınmış ve örnek hacmi 131 olarak belirlenmiş ve örneğe alınan işletmeler tesadüfi olarak seçilmiştir.

Verilerin analizinde ve değerlendirilmesinde uygulanan yöntem

Üreticilerden elde edilen veriler için veri tabanı oluşturulmuş ve sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anket verileri bu kodlama planına göre bilgisayara girilmiş ve analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları çizelgeler haline getirilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak istatistiki analizler de yapılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

İncelenen işletmelerin sosyo – ekonomik yapısı ve örgütlenme düzeyi

Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde aile nüfusu en düşük (minimum) 2.77 kişi, en yüksek (maksimum) 3.29 kişi olup işletmeler ortalaması 3.08 kişi olarak hesaplanmıştır (Çizelge 1). İşletme başına düşen kişi sayısı; (Kılıç 2011), tarafından Samsun ilinde yapılan çalışmada 6.22, (Özüdoğru 2004)'nun Kırklareli ilindeki çalışmasında 3.56, (Karlı ve Çelik 2003), tarafından GAP bölgesinde yapılan bir çalışmada ise 6.60 olarak bulunmuştur. Türkiye'nin farklı bölgelerinde yapılan çalışmalarda elde edilen verilere göre işletme başına düşen kişi sayısı düşük bulunmuştur.

Bunun nedeni bölgelerin nüfus yoğunluğu ve tarım sektöründe çalışan kişi sayısı ile ilgili ifade edilebilir. İşletmeler ortalamasında aile nüfusunun %8.52'si 15 yaşından küçük, %61.84'ü 15-49 yaş aralığında, %29.64'ü ise 50 ve yukarı yaş grubundadır. İncelenen işletmelerde işletme yöneticilerinin ortalama yaşı 50.02 yıl olarak bulunmuştur. İşletme yöneticilerinin yaşları işletme genişlik gruplarında 42.86 yıl ile 52.04 yıl arasında değişmektedir.

İncelenen işletmelerde işletme yöneticilerinin eğitim durumları incelendiğinde, üreticilerin %58.78'i ilkökul mezunu, %18.32'si ortaokul, %19.08'i lise ve %3.82'si üniversite mezunudur (Çizelge 1). İşletme genişlik grupları ile işletmecilerin eğitim durumları arasında istatistiki bir fark yoktur ($p>0.05$). (Karlı ve Çelik 2003), tarafından GAP bölgesinde yapılan çalışmada, işletmelerdeki bireylerin % 61.50'sinin ilkökul, %12.70'inin ortaokul, %12.10'unun lise ve % 3.40'ının üniversite mezunu olduğu belirtilmiştir.

Araştırma bölgesinde ele alınan işletmelerin %74.05'i gelirinin tamamını tarımdan elde ederken, %25.95'i (34 işletme) gelirini tarım ve tarım dışı kaynaklardan elde etmektedir. Gelirinin büyük çoğunluğunu tarım dışından elde eden 34 işletmenin; %47.06'sinin emekli, %14.71'inin kamu personeli olduğu, %8.82'sinin özel sektörde çalıştığı ve %29.41'inin ise diğer sektörlerde çalıştığı belirlenmiştir.

Ele alınan işletmelerde işletme yöneticisi dışındaki aile fertlerinin %21.37'sinin birlik ve/veya kooperatiflere üye oldukları, geriye kalanların ise herhangi bir birlik ve /veya kooperatife üye olmadıkları tespit edilmiştir. Görüşülen işletmecilerin %8.40'ı sadece bir, %16.79'u iki, %20.61'i üç, %22.90'ı dört, %25.95'i beş ve %5.34'ü altı farklı tarımsal örgüte üye olduklarını beyan etmişlerdir (Çizelge 1). İşletme genişlik grupları ile üye olunan tarımsal örgüt sayısı arasında istatistiki bir ilişki vardır. (Karlı ve Çelik 2003), tarafından GAP bölgesinde yapılan çalışmada üreticilerin %58'i bir üretici örgütüne, %35.10'u iki üretici örgütüne, %5.20'si üç üretici örgütüne, %1.70'i ise dört

üretici örgütüne üye oldukları tespit edilmiştir.

İzmir ve çevresinde yapılan bir araştırmada ise kooperatif ortaklarının %51.28'i bir, %36.75'i iki, %11.97'si üç ve daha fazla kooperatife ortak oldukları (Aras ve Çıkin,1976); Tokat ili Kazova yöresinde yapılan bir çalışmada, kooperatif ortaklarının %51.80'i bir, %40.90'ı iki, %7.30'u üç ve daha fazla kooperatife ortak oldukları (Kaya ve Esengün,1996); (Şahin 2006), tarafından

TARİŞ ortaklarına yönelik yapılan çalışmada ortaklardan 73 kişi (%75.26) TARİŞ dışında herhangi bir tarımsal amaçlı örgüt veya kooperatife üye olmadıklarını belirtirken, 24 kişi (%24.74) ise başka kooperatiflere de ortak olduklarını belirtmişlerdir (Ertan ve Turan 2001), Isparta'da yapmış olduğu çalışmada kooperatif ortaklarının GÜLBİRLİK dışında tarım kredi kooperatifleri ile tarımsal kalkınma kooperatiflerine de ortak olduklarını belirtmiştir.

Çizelge 1. Kooperatif ortaklarının özellikleri

Table 1. Characteristics of co-operative members

Değişkenler	Minimum	Maksimum	Ortalama	%
Aile genişliği (kişi)	2.77	3.29	3.08	-
Yaş				
Yaş (İşletme Yöneticisi)	42.86	52.04	50.02	
15-49 (kişi)	-	-	1.91	61.84
50+ (kişi)			0.91	29.64
Eğitim (İşletme yöneticisi)				
İlkokul				58.78
Ortaokul				18.32
Lise				19.08
Üniversite				3.82
Gelirini Tarımdan Elde Etme Durumu				
Evet				74.05
Hayır				25.95
Tarım dışı iş durumları (34 işletme)				25.95
Emekli				47.06
Kamu personeli				14.71
Özel sektör				8.82
Diğer				29.41
Aile fertlerinin tarımsal kuruluşlara üyeliği				
Evet				21.37
Hayır				78.63
İşletme yöneticisinin üye olduğu örgüt sayısı				
1				8.40
2				16.79
3				20.61
4				22.90
5				25.95
6				5.34

İşletmelerin Özellikleri

İncelenen işletmelerde arazi genişliği işletmeler ortalamasında 82.02 dekadır. İşletme arazisinin %57.61'i mülk arazi, %39.27'si kiraya tutulan arazi, %3.12'si ise

ortağa tutulan araziden oluşmaktadır. İncelenen işletmelerin %23.66'sı sadece bitkisel üretim, %1.53'ü sadece hayvansal üretim yapmakta iken, %70.99'u hem bitkisel hem de hayvansal üretim faaliyetinde bulunmaktadır. İşletmeler ortalamasında 82.02 da arazinin ekim alanı olarak en yüksek

kısmını 72.08 da ile tarla bitkileri işletme genişlik grupları arasında istatistiki bir oluşturmaktadır (Çizelge 2). İşletmelerin arpa, buğday ve silajlık mısır ekim alanları ile fark vardır ($p<0.05$).

Çizelge 2. İşletmelerin özellikleri
Table 2. Characteristics of business

Göstergeler	Ortalama	%
Arazi varlığı (da)	82.02	100.00
Mülk arazi	47.26	57.61
Kiralanan arazi	32.21	39.27
Ortak işlenen arazi	2.56	3.12
Üretim faaliyeti kolları		
Bitkisel üretim (işletme)	31	23.66
Hayvansal üretim (işletme)	2	1.53
Bitkisel + hayvansal üretim	93	70.99
Diğer	5	3.82
Üretim Deseni (da)		
Tarla ürünleri	72.08	87.69
Sebze	0.48	0.59
Meyve	0.72	0.88
Nadas	8.75	10.56
Hayvan Varlığı (baş)		
Büyükbaş	18.71	-
Küçükbaş	2.63	-
Arı kovanı (adet)	1.91	-
Hayvansal Üretim (kg/yıl)		
Süt	39825.15	
Et	367.56	
Yapağı	1.53	
Bal	8.40	
Balık (avcılık)	179.77	
Tarımsal Üretim Değeri (TL/yıl)	90261.91	100.00
Bitkisel üretim değeri	42060.42	46.60
Hayvansal üretim değeri	47448.05	52.57
Balıkçılık(avcılık)	44.66	0.05
İşletme dışı tarımsal gelir (TL/yıl)	6632.48	
Tarım dışı elde ettiği gelir (TL/yıl)	14460.93	
Kredi kaynakları (birden fazla cevap verilmiştir)		
Ziraat Bankası		38.17
TKK		47.33
Diğer		17.56

İşletmelerde ağırlıklı olarak süt sığırcılığı yapılmakla birlikte, küçükbaş hayvancılık yapan işletmeler de mevcuttur. İşletmelerde ortalama 18.71 baş büyükbaş hayvan, 2.63 baş küçükbaş hayvan, 1.91 adet arı kovanı bulunmaktadır. İşletme genişliği arttıkça işletmenin büyükbaş hayvan sayısındaki

artışın istatistiki olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($P<0.05$).

Ele alınan işletmelerde işletme başına düşen GSÜD ortalama 90261.91 TL olarak gerçekleşmiştir. İşletmeler toplam GSÜD'nin %46.60'ını bitkisel üretimden, %52.57'sini ise hayvansal üretimden elde etmektedirler

(Çizelge 2). İşletme genişlik grupları ile işletmelerin toplam GSÜD arasında istatistiki bir fark vardır ($p < 0.05$).

Araştırma kapsamında ele alınan işletmelerin kullanmış oldukları finans kaynakları dikkate alındığında; işletmelerin, %47.33'ünün tarım kredi kooperatiflerinden, %38.17'sinin T.C. Ziraat Bankasından ve %17.56'sinin şahıslardan (tüccar, komisyoncu, eş, dost) faydalandıkları (tarımsal kredi aldıkları) tespit edilmiştir (Çizelge 2). GAP bölgesinde (Karlı ve Çelik 2003) tarafından yapılan araştırmada, işletmelerin; %62.90'ının tarımsal amaçlı kooperatiflerden, %20.40'ının T.C. Ziraat Bankasından ve %16.70'nini şahıslardan kredi aldıkları belirtilmiştir. (Şahin ve ark., 2013), tarafından Türkiye'de tarımsal kalkınma kooperatiflerinde yapılan bir araştırmada, kooperatif ortağı işletmelerin %40.10'unun kredi kullanırken bankaları tercih ettikleri ortaya konulmuştur.

Kooperatif ortak ilişkileri

Araştırma bölgesinde ele alınan işletmecilere, kooperatifçilik kavramını bilme düzeylerini belirlemek amacıyla farklı sorular yöneltilmiştir. Buna göre işletmecilerin %83.70'i kooperatif tanımı olarak " belli ekonomik amaçları gerçekleştirmek için ortakların bir araya gelip kurdukları ve yönettikleri kuruluş olduğu" cevabını vermişlerdir. İşletmecilerin kooperatife ortak olma nedenleri irdelendiğinde; işletmecilerin %77.86'sı üretim girdilerini ucuza, kaliteli ve uygun şartlarda almak için kooperatiflere üye olduklarını belirtmişlerdir.

İşletmeler kredi ve üretim faktörleri (tarımsal girdileri) ihtiyaçlarının %75.57'sini tarım kredi kooperatiflerinden, %50.38'sini pancar ekicileri kooperatifinden, %30.53'ünü tarımsal kalkınma kooperatifinden, %25.95'ini sulama kooperatifinden ve %99.24'ünü tüccardan karşılamaktadırlar. Yine araştırma sonuçlarına göre kooperatifler ortaklarına piyasaya göre daha uygun fiyatla girdi sağlamaktadırlar. Araştırma bölgesinde ele alınan işletmelerin ortalama %19.85'inin kooperatiften aldıkları girdileri peşin olarak ödedikleri, %65.65'inin vadeli ve %14.50'sinin

ise diğer (peşin+vadeli) şekilde ödedikleri belirlenmiştir.

Araştırmada işletmelerin %73.28'inin ürünlerini kooperatifler kanalıyla, %73.28'inin tüccarlar ve %24.43'ünün de yerel pazarlarda; değerlendirmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir.

Ele alınan işletmelerde işletmecilerin kooperatife ortak olduktan sonra işletmeler ortalamasında beklentilerinin gerçekleşme durumunun 3.06 puan (%37.40) ile orta derecede gerçekleştiği belirlenmiştir. İşletmelerin %26.72'si kooperatifin ürünlerini daha iyi fiyata aldığını düşünürken, %54.96'sı herhangi bir fikir belirtmemiştir. İşletmecilerin %55.73'ü kooperatifin ekonomik ve sosyal yönden gelişmeyi sağladığını düşünmektedir.

İşletmecilerin sadece %19.08'i kooperatiflere üye olmadan önce ana sözleşmeyi okumuştur. Yine işletmeler ortalamasında 2.00 puan olarak, işletmecilerin üyesi olduğu kooperatifin mevzuatını çok az bildikleri tespit edilmiştir. İşletmecilerin %49.62'si ortağı olduğu kooperatifin son genel kuruluna katılırken, %50.38'i ise katılmamıştır.

Tarımsal kalkınma kooperatifi ortaklarının %50.00'si yönetim kurulunda alınan kararlara katılırken, su ürünleri kooperatifi ortaklarının sadece %20.00'si alınan kararlara katılmaktadır. Tarım kredi kooperatifi üyelerinin %57.69'u, pancar ekicileri kooperatifi üyelerinin %42.31'i, su ürünleri kooperatifi üyelerinin de %20.00'si mevcut yönetimden memnun olduğunu belirtmiştir.

İşletmeler ortalamasında risturn kavramını bilenlerin oranı %23.66'dır ve risturn alanların oranı ise %1.53'tür. Ortağı olduğu kooperatifi başarılı bulan üyelerin oranı %60.31, iken, başarılı bulmayanların oranı ise %39.69 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Üreticilerin tarımsal kooperatifler ile olan ilişkileri ve üreticiler tarafından kooperatiflerin değerlendirilmesi

Table 3. Relations between producers and agricultural co-operatives and evaluation of co-operatives by producers

Göstergeler	%
Kooperatifçilik kavramını bilme durumu	83.97
Kooperatife ortak olma nedenleri(Birden fazla cevap verilmiştir)	
Üretim girdilerini ucuz, kaliteli ve uygun şartlarda almak	77.86
Ürünümü satın alacak ve değerlendirecek bir kuruluş olması	48.09
Toplumda çiftçinin sesini duyurabilmesi	35.11
Teknik bilgi ve yardım elde etmek	22.90
İşletmelerin kredi ve üretim faktörlerini temin kanalları(Birden fazla cevap verilmiştir)	
Tarım kredi kooperatifi	75.57
Tarımsal kalkınma kooperatifi	30.53
Pancar ekicileri kooperatifi	50.38
Sulama kooperatifi	25.95
Tüccar	99.24
Kooperatiften alınan girdileri ödeme şekli	
Peşin	19.85
Vadeli	65.65
Diğer	14.50
Ürünleri pazarlama durumu (Birden fazla cevap verilmiştir)	
Kooperatif kanalıyla	73.28
Tüccar	73.28
Yerel Pazar	24.43
Diğer	23.66
Beklentilerin gerçekleşme durumu (puan) (orta derece)	3.06
Kooperatifin ürünlerini daha iyi fiyata aldığını düşünme durumu	
Evet	26.72
Hayır	18.32
Fikrim yok	54.96
Kooperatifin ekonomik ve sosyal yönden gelişmeyi sağladığını düşünenler	55.73
Kooperatif ana sözleşmesini okuyanlar	19.08
Kooperatif mevzuatını bilenler (puan) (çok az)	2.00
Kooperatifin son genel kuruluna katılanlar	49.62
Yönetim kurulu kararlarına katılıyorum	
Tarım kredi kooperatifi	46.15
Sulama kooperatifi	29.17
Pancar ekicileri kooperatifi	23.08
Tarımsal kalkınma kooperatifi	50.00
Su ürünleri kooperatifi	20.00
Yönetimden memnun olma durumu (iyi derecede)	
Tarım kredi kooperatifi	57.69
Sulama kooperatifi	29.17
Pancar ekicileri kooperatifi	42.31
Tarımsal kalkınma kooperatifi	41.67
Su ürünleri kooperatifi	20.00
Kooperatif ortaklığının geliri yükseltme durumu	
Evet	28.24
Hayır	39.69
Fikrim yok	32.6
Risturn kavramını bilenler	23.66
Risturn alanlar	1.53
Kooperatifi başarılı bulanlar	60.31

Sonuçlar

İncelenen işletmelerde işletme ortalamasına göre aile nüfusu 3.08 kişi olarak

tespit edilmiştir. Çeşitli bölgelerde yapılan araştırmalara göre aile nüfusu ortalaması düşüktür. İşletme yöneticilerinin ortalama yaşı 50.02 yıl olarak hesaplanmıştır. Yine

işletme yöneticilerinin %58.78'i ilkökul mezundur ve bu sebeple bölgede yapılacak eğitim ve yayım çalışmalarında mutlaka bu faktörün dikkate alınması ve buna uygun plan, proje ve stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. İşletme yöneticisi dışında aile fertlerinin %12.37'sinin birlik ve /veya kooperatife üye olduğu belirlenmiştir. Örgütlenme konusunda sürdürülebilir bir kooperatif yapısı için diğer aile fertlerine özellikle kadın ve gençlere de örgütlenme düzeyinde eğitim verilmesi önem arz etmektedir. Görüşülen işletmecilerin %20.61'i üç, %22.90'ı dört ve %25.95'i beş tarımsal örgüte üyedir. Bu sonuca göre işletme yöneticilerinin örgütlenme eğilimlerinin iyi oldukları ifade edilebilir.

Araştırma bölgesinde arazi genişliği ortalama 82.02 dekadır. Bunun %57.61'i mülk arazi, %39.27'si kiraya tutulan arazidir. Mülkiyet dağılımında, mülk arazinin ağırlıklı olarak yer alması ve üreticilerin kendi arazilerinde üretim yapmaları, üretici örgütlenmesi açısından önemli bir unsurdur. Kooperatif ortağı işletmelerde bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri birlikte yapılmaktadır. Bitkisel üretimde en fazla yer alan ürün grubu tarla bitkileridir. Buğday, arpa ve yem bitkileri ekilişi işletme genişliğine bağlı olarak artmaktadır. Kooperatiflerin bölgenin ürün desenine göre girdi temini ve ürünlerin değerlendirilmesi konusunda faaliyetlerini belirlemeleri gerekmektedir. Bölgede süt sığırcılığı ağırlıkta olup, işletme başına ortalama 18.71 baş hayvan bulunmaktadır. Kooperatifler aracı ile sütün değerlendirilmesi, tarımın sanayi ile bütünleşmesi açısından önemlidir. Bu bütünleşme, üretici ortaklarının gelirlerinde önemli artışlar sağlayabilir. Çünkü bu durum, hem üreticiler açısından hem de sanayiciler açısından önemli yararlar sağlar ve sözleşmeli tarımın yaygınlaşmasına neden olabilir. Araştırma bölgesinde su ürünleri kooperatifi üyeleri avcılık yoluyla geçimini sağlamaktadır. İşletmelerin girdi temininde, tarımsal kalkınma ve sulama kooperatiflerinin oranı düşüktür. Ortakların kooperatifle olan ilişkilerinin kuvvetli olması açısından bu kooperatiflerin girdi temininde daha etkili

olmaları sağlanmalıdır. Araştırma sonucuna göre kooperatif girdi fiyatları ile piyasa fiyatları karşılaştırıldığında; kooperatif fiyatının daha uygun olması, sürdürülebilir kooperatifçilik açısından oldukça önemlidir.

Ortakların kooperatiflerden beklentilerinin gerçekleşme durumu düşük seviyededir. Kooperatiflerin, ortakların beklentisi doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirmeleri; onların kooperatiflere olan bağlılıklarını daha da arttıracaktır.

Ortakların ana sözleşmeyi okuma oranları ve mevzuat hakkındaki bilgi durumları da oldukça düşük düzeydedir. Kooperatifçilik konusunda hem kamu kurumları, üniversiteler hem de kooperatif yönetiminin ortakları bilgilendirmesi; örgütlenme düzeyinde olumlu bir gelişme sağlayacaktır. Genel kurullara katılma oranını da bu sayede arttırılabilir.

Kooperatif yönetiminden memnuniyet seviyesi özellikle su ürünleri kooperatiflerinde çok zayıftır. Kooperatif yönetiminin ortaklarla daha sık bir araya gelmesi, ortakların kooperatif faaliyetleri hakkında bilgilendirilmesi kooperatif ortak ilişkilerinin daha güçlü olmasını sağlayacaktır. Kooperatif ortaklığı gelirden bir artışa sebep oluyor diye düşünenlerin oranı %28.24'dür. Bu oranın artması kooperatiflere yeni üyelerin katılımını sağlayacaktır.

İşletmeler ortalamasında kooperatifi başarılı bulanların oranı %60.31'dir. Kooperatif başarısı için ortaklar; ürünlerin kooperatif tarafından alınması ve değerlendirilmesi, ürün alım fiyatlarının yükseltilmesi, hayvancılıkta karşılaşılan sorunlara karşı alternatif çözümler üretilmesi, kooperatif yöneticilerinin adil, dürüst ve aktif olması gerektiği gibi önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin, kooperatif yöneticileri, özellikle tarım politikalarını belirleyen karar vericiler tarafından değerlendirilmesi gerekir.

Kaynaklar

Acar İ, Yıldırım İ, 2000. Mandıra işleten Dönerdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ortak işletmelerin ekonomik analizi. Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat

- Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi, 10(1):61-70.
- Anonim, 2016. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Kayıtları, Ankara. www.tarim.gov.tr/TRGM (Erişim tarihi: 12.01.2016)
- Aras A, Çıkin A, 1976. İzmir ve çevresinde mevcut tarım kooperatiflerine ortak çiftçilerin bu kooperatiflerden yararlanma durumları ve kooperatifçilik eğilimleri üzerine bir araştırma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, No:292, Bornova-İzmir, 39s.
- Ertan A, Turan A, 2001. Gülbirlik ortaklarının kooperatif-ortak ilişkisi yönünden analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (2): 29-43.
- Güllü S, 2010. Şanlıurfa ilinde tarım kooperatiflerinin sorunları ve çözüm önerileri üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış), Şanlıurfa.
- İnan İH, Gülbuçuk B, Ertuğrul C, Kantürer E, Baran EA, Dilmen Ö, 2000. Türkiye’de tarımda kırsal kesim örgütlenmesi. www.zmo.org.tr/resimler/ekler/00c563bfd2c48c1_ek.pdf (Erişim Tarihi:10.03.2013)
- İnan İH, Başaran B, Saner G, Yercan M, İnan Ç, Özdoğan Ö, 2008. Türk tarım kooperatiflerinin AB tarım kooperatiflerine uyumu ve tarımsal sanayiye etkileri. www.zmo.org.tr/resimler/ekler/a845d4d23b883ac_ek.pdf (Erişim Tarihi:10.03.2013.)
- Karlı B, 2001. Önder çiftçi projesi modelinin uygulanabilirliği üzerine bir araştırma–Harran Ovası örneği. TZOB, s.8-46.
- Karlı B, Çelik Y, 2003. GAP Alanında tarım kooperatifleri ve diğer çiftçi örgütlerinin bölge kalkınmasındaki etkinliği. T.E.A.E. Yayın No:97, Ankara, 109 s.
- Kaya Ü, Esengün K, 1996. Tokat İli Kazova yöresinde üreticilerin tarım kooperatiflerinden yararlanma durumları ve eğilimleri üzerine bir araştırma. Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt:2, s.304-398, Ankara.
- Kılıç B, 2011. Samsun ilindeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinde ortak-kooperatif ilişkilerinin analizi. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış), Samsun.
- Köroğlu S, 2003. Avrupa Birliği ve Türkiye’de tarımsal örgütlenme. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış ilişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AT Uzmanlık Tezi, Ankara, 170s.
- Miran B, 2011. Temel İstatistik. İzmir.
- Özüdoğru H, 2004. Köy-Koop Kırklareli Birliği’nin ekonomik analizi ve yöneticilerin kooperatif işletmelerinin başarısına etkilerinin değerlendirilmesi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No:120, Ankara, 150s.
- Özüdoğru T, 2010. Amasya Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğinin yöre çiftçilerine ekonomik etkilerinin analizi. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış), Ankara.
- Rehber E, 2007. Tarımda örgütlenme ve sorunları. www.erekonomi.com/orgut.pdf (Erişim tarihi: 10.04.2013)
- Şahin Y, 2006. TARIŞ Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatiflerinde devlet yatırımları ve kooperatif ortak ilişkileri, TEPGE Yayın No:144, Ankara, 111s.
- Şahin A, Cankurt M, Günden C, Miran B, Meral Y, 2013. Türkiye’de tarımsal kalkınma kooperatiflerinde ortak-kooperatif ilişkileri KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 16(2).
- Yercan M, 1996. İzmir yöresinde seçilmiş bazı tarımsal amaçlı kooperatiflerde kaynak kullanımı ve işletmelerde etkinliğin ölçülmesi üzerine bir araştırma. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış), Bornova- İzmir.